

ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІСТЬ РИТМІКО-СИНТАКСИЧНОГО ТА СЕМАНТИЧНОГО ТИПІВ ЗСУВУ У ТЕКСТАХ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті представлено питання впливу стилістичних фігур на семантику ритміко-синтаксичних конструкцій у сучасних американських поетичних текстах, визначено поняття ритміко-синтаксичного та семантичного типів зсуву, виявлено граматичні та ритміко-синтаксичні зміни, які спричиняють семантичний зсув.

Ключові слова: ритміко-синтаксичні та семантичні зсуви, оказіональні відмінності, смислове ціле, прийом автометаописання.

Аннотация. Шевелева-Гаркуша Н.В. **Взаимообусловленность ритміко-синтаксического и семантического типов сдвигов в текстах американской поэзии ХХ века.** В статье изложено о влиянии стилистических фигур на семантику ритмико-синтаксических конструкций в современных американских поэтических текстах, выявлено понятие ритмико-синтаксического и семантического типов сдвига, грамматические и ритмико-синтаксические изменения, которые продуцируют семантический сдвиг.

Ключевые слова: ритмико-синтаксические и семантические сдвиги, окказиональные отличия, смысловое целое, прием автометаописания.

Summary. Shevelyova-Garkusha N.V. **The interdependence of rhythmic, syntactic and semantic types of shift in American poetic texts of the XX century.** This article is focused on the influence of the stylistic figures on semantics of rhythmic and syntactic constructions of modern American

poetic texts, interpretation of the term rhythmic, syntactic and semantic types of shift, grammatical, rhythmic and syntactic transpositions which produce the semantic shift.

Key words: rhythmic, syntactic and semantic shift (change / progression), occasional distinctions, semantic unit, means of autometadescription.

Питання взаємодії форми та змісту цікавило багатьох учених протягом усього існування людства. Прибічники унілатеральної теорії існування мовного знаку розглядали одну з його сторін – план вираження (*ритміко-синтаксичну організацію*), зокрема Л. Блумфілд, О.Ф. Лосев, В.М. Солнцев та інші. Дослідники, вчення чиїх ґрунтується на засадах білатеральної теорії (Ф. де Соссюр, Ю.С. Степанов, В.А. Звєгінцев тощо), розглядають мовний знак як двосторонню одиницю, яка має план вираження та план змісту, тобто у сукупності обох його каналів реалізації смислу – семіотичного та семантичного.

Отже, об'єктом статті є ритміко-синтаксична організація поетичних текстів сучасної американської поезії, яка слугує матеріалом нашого дослідження. Предметом статті є явище семантичного зсуву, спричиненого стилістичними ритміко-синтаксичними прийомами.

Мета статті полягає у висвітленні проблеми взаємодії впливу ритміко-синтаксичної організації тексту на зміст і навпаки. З огляду на це виділяємо наступні завдання: 1) охарактеризувати поняття ритміко-синтаксичного та семантичного зсуву з позиції формалізму та структуралізму, 2) визначити, що спричиняє змінам у семантиці конструкцій і ширше – тексту, 3) виявити основні оказіональні зміни.

Слідом за Ю.М. Лотманом та іншими структуралістами семіотичного напрямку, ми розглядаємо ритміко-синтаксичні конструкції з позиції білатеральної теорії, досліджуючи проблеми семіозису у тісному зв'язку зі значенням. Ритміко-синтаксичні ряди, репрезентуючи **просторовий ритм**

у вертикальному, парадигматичному вимірі, будуються за рахунок структурних ознак розташованих одиниць. Така послідовність елементів сприяє створенню певної **закономірності** і, як наслідок, автоматизації уваги читача та його очікуванню під час сприйняття поетичного тексту. Задля деавтоматизації уваги поети використовують прийоми, які спричиняють числені ритміко-синтаксичні і, як наслідок, семантичні зсуви.

Ритміко-синтаксичні зсуви (англ. *rhythmic and syntactic shift / change / progression*) – це транспозиційні деформації синтаксичних конструкцій, які викликають зміни у ритмічному русі вірша і спричиняє появі *ритміко-синтаксичних оказіоналізмів* [4, с. 146]. Визначення цих змін важливо для пізнання семантичної мовної динаміки.

Принцип зсуву є засобом прихованого смислу, нашаровування додаткових оцінних, емоційних та експресивних відтінків, засобом створення певного відношення до об'єкту мовлення у читача.

Конструкції з синтаксичним зсувом вміщують функціональні, ритміко-синтаксичні, логічні перетворення та є побудованими на *ритміко-синтаксичних прийомах повторення, паралелізму, трансформації, редуції або надмірності компонентів*, а також *прийому анжамбеман*.

Сутність ритму полягає в тому, що це є енергія, спрямованість вперед, рушійна сила, яка визначається повторенням та рівномірністю. Тому ритм, який інтериоризує **два канали реалізації смислу** – семіотичний та семантичний, може сприяти появі **семантичного зсуву**, тобто появі значних змін у семантиці тексту, у результаті синтаксичних трансформацій у межах рядка [3, с. 7].

Семантичний зсув (англ. *semantic shift / change / progression*) – це зміни у сприйнятті семантики ритміко-синтаксичної конструкції, яка виникає унаслідок накладання різних значень чи відтінків значення [3, с. 164].

Одним з основних прийомів, які підвищують семантичний статус слова унаслідок його ритмічної ізольованості, є **анжамбеман**, який ніби

розвиває ритм, створює відчуття недискретного квазіпрозового потоку мовлення [4, с. 141]. Він сприяє відокремленню слова у реченні за допомогою його перенесення на інший рядок або за допомогою синтаксичного сигналу (напр., крапки).

Представники **формальної поезики**, зокрема Тинянов Ю.М., вказували на те, що синтаксично не мотивований анжамбеман як прийом ритмічного збою в умовах "єдності та тісноти віршованого ряду" стає **семантичним засобом виділення слів** і є важливим засобом віршованої семантики. На їх думку, цей прийом пов'язаний з розривом інтонаційно-ритмічної лінії, що сприяє появі "**оказіональних відмінностей**" значень віршованих слів та їх граматико-синтаксичних властивостей від слів прозаїчного тексту з метою порушення одноманітної ритміко-синтаксичної композиції. Унаслідок строфічного анжамбеману перенесення стає **семантично багатоплановим**, оскільки отримує подвійний зміст. Таким чином, компоненти різних синтаксичних структур у складі рядка можуть утворювати нову структуру і тим самим входити одночасно у дві ритміко-синтаксичні структури, у результаті чого виникає множинність синтаксичних значень, характерних для американської поезії ХХ століття [4, с. 128]. Деякі сучасні поети роблять анжамбеман домінантою свого поетичного мислення, який використовується ними задля "**руйнування ритмічної енергії**", встановлення нової енергії, на фоні якої синтаксично завершені рядки сприймаються як суттєве порушення енергії перенесень. Позиція анжамбеман інтенсифікує поетичне слово, змушуючи його більш повно проявляти свої граматичні, ритмічні та семантичні властивості. Анжамбеман перерозподіляє семантичне навантаження у ритміко-синтаксичній конструкції, сприяючи її **квантуванню** [3, с. 44-53].

Семантичний зсув, викликаний прийомом анжамбеман, продукує зміни у **граматичному значенні**, сприяючи okazіональним переходам слів із однієї частини мови у іншу, результатом чого стає "підвищення рангу морфологічної категорії" [2, с. 240]. Так, основними okazіональними

змінами, що спричиняють семантичний зсув, є: 1) **контекстуальна субстантиввація прикметника**, який стоїть у позиції перенесення і, таким чином, висувається семантично; 2) **контекстуальна ад'єктивація іменника** – задля деавтоматизації мовлення унаслідок анжамбеман автор переносить іменник у розряд прикметника; 3) **адвербалізація прийменника** – оказіональний перехід прийменника у прислівник, який може супроводжуватися експлікацією у віршованому контексті вмотивованості похідного прийменника; 4) **часткова знаменалізація службових слів** (прийменників, сполучників, часток) – підсилення власне значення та надання самостійності службових частин мови у результаті семантичного зближення їх до знаменних частин мови; 5) виділення **"процесуальних перенесень"**, тобто висунення на початок і кінець рядка дієслівних форм, що створює ефект *моторного відчуття руху* та *темпонаслідування*. У цьому випадку анжамбеман, виконуючи **міметичну функцію** (функцію наслідування), має на меті сукцесивно передавати динаміку подій, прискорений темп мовлення з метою реалістичного описання швидкості реальних жестів та рухів, що у прозовому тексті може бути позначена лише лексично; б) **розрив комплетивного зв'язку** між дієсловом та прислівником [4, с. 122].

Семантичний зсув сприяє поглибленню **сміслових та ритмічних пластів**, а саме: а) маркуванню найбільш емоційних та важливих для сюжетної дії епізодів ; б) розподібненню / дисонуванню стиля, інтонації, теми, об'єктивного плану від суб'єктивного тощо [2, с. 142]; в) маркуванню появи персонажу – носія нової точки зору на певні події як фіксація повороту у сюжеті (так званий "візитний анжамбеман") [4, с. 118]; г) протиставленню характерів, почуттів, образів тощо; ґ) актуалізації стертої образності – висунення слова як образу унаслідок нашаровування асоціацій, які уточнюють та збагачують його старий зміст [3, с. 12]; д) актуалізації периферійних сем фразеологізмів, метафор [3, с. 21]. Сукцесивне протікання фрази з різкими ритмічними розломами знімає

фігуративність висловлювання, руйнуючи його ідиоматичність (отримує ознаки достовірності) [4, с. 130]; е) отриманню нової позитивної чи негативної оцінки людини, поняття, явища. Таким чином, розрив тісного синтаксичного зв'язку на межі рядків перетворює просте перенесення слів в анжамбеман як прийом автометаописання перенесень унаслідок отримання смислового мотивування та лексичного пояснення.

Отже, ми розглядаємо семантичний зсув з позицій якості змін на семантичному рівні, спричинених граматичними або ритміко-синтаксичними транспозиціями, а саме: повтореннями, паралелізмом, редукацією або надмірністю компонентів. Одним із стилістичних прийомів, який викликає семантичні зміни, є анжамбеман, основною функцією якого вважаємо функцію ритміко-семантичного курсиву. Ми з'ясували, що основними функціями семантичного зсуву є поглиблення смислових пластів, створення багаторівневого тексту. У наслідок цього читач отримує додаткову інформацію, яка сприяє розумінню тексту відповідно до авторського задуму. Перспективою подальших досліджень є порівняльний аналіз ритміко-синтаксичних конструкцій з семантичним зсувом різних авторів та стилістичних напрямків сучасної американської поезії.

Література

1. Брик О.М. Ритм и синтаксис // Новый Леф. – М.: Госпздат, 1927. – № 3-6. – С. 15-37.
2. Матвеева Н.А. Эволюция ритмического оформления английского стиха и его концептуального содержания: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Коломна, 2009. – 233с.
3. Порошина А.И. Семантический сдвиг как следствие семантической аппликации // Филологические науки. – Тамбов: Грамота, 2009. – №1 (3). – С. 164-165.
4. Степанов А.Г. Семантика стихотворной формы: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.08. – М.: РГБ, 2003. – 186с.